

Микола ЛИТВИН

доктор історичних наук, професор

завідувач відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: [http:// orcid.org /0000-0003-1010-2329](http://orcid.org/0000-0003-1010-2329)

e-mail: lytvynmr@gmail.com

ПЕРШИЙ ЛІТОПИСЕЦЬ ОПОЗИЦІЙНОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ЮРІЙ ЗАЙЦЕВ (1941–2020)

Юрій Дмитрович Зайцев віддав рідному колективові – Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України – майже чотири десятиліття; вирізнявся великою працездатністю, умінням вести толерантний діалог і захищати свої наукові погляди, життєві принципи й уподобання (політичні, культурні, спортивні).

Майбутній вчений, батьки якого походять з Одещини, народився 4 грудня 1941 р. у м. Вельську Архангельської обл., де до закінчення війни перебувала на засланні його мати. Навчався на історичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка, з 1962 р. вчителював, працював у комсомольських і партійних органах; очолював спорткомітет Львівської області, де потоваришував з багатьма спортсменами, зокрема знаменитими шахістами, об'їздив з ними багато країн світу; мав авторитет у футбольних функціонерів, які ще донедавна регулярно запрошували його до службової трибуни на футбольні матчі «Карпат» і збірної команди України. Юрій Зайцев мав багатьох друзів в інших областях України та республіках тогочасного СРСР, зокрема в Молдові, звідки йому неодноразово надсилали на уродини добірний виноград, яким частував колег і друзів.

У відділі новітньої історії, який тривалий час очолював професор Юрій Сливка, Юрій Зайцев пройшов шлях від молодшого до старшого наукового співробітника. Поряд із ним суспільно-політичні процеси в західному регіоні України досліджували його колеги: Михайло Швагуляк, Олександра Кірсенко, Іван Патер, Олександр Луцький, Володимир Баран, Богдан Микитів, Михайло Сеньків, Ігор Соляр, Микола Литвин, Михайло Романюк, Микола Посівнич та ін. Його наукову працю та організаторські здібності цінував багатолітній директор інституту, академік НАН України Ярослав Ісаєвич. Одному з небагатьох у державі 1989 р. Юрію Дмитровичу вдалося захистити кандидатську дисертацію «Трудова діяльність робітничого класу Української РСР (1970–1980-і роки)» за сукупністю опублікованих праць. Ще в радянський час він намагався зрозуміти формалізм у роботі партійно-комсомольських органів, а відтак нерідко «соціальну» активність робітничого класу, штучність соціалістичного змагання.

Серед перших у 1990 р. почав досліджувати долі українських дисидентів – Зеновія Красівського, Ігоря та Ірини Калинців, Михайла Сороки, Ніни Строкатої, Галини Михайленко, Петра Григоренка, Олекси Різника, Івана Геля та ін., загалом опозиційний рух 1953–1991 рр. Особливою популярністю серед читачів – педагогів, науковців, музейників, молодих і літніх людей – користувалася його велика серія «Дисиденти» у популярній багатотиражній газеті «Молодь України» (14, 16, 17, 18, 21, 22 травня 1991 р.), які Інститут історії України з ініціативи професора Станіслава Кульчицького передрукував у посібнику для вчителя «Сторінки історії України ХХ століття» (1992). Згодом учений упорядкував фундаментальні збірники документів про Український національний фронт (2000), Українську загальнонародну організацію (УНФ-2) (2005), став керівником авторського колективу навчального посібника для вищих навчальних закладів «Історія України», що неодноразово перевидавався (1996, 1998, 2002, 2003).

Юрій Дмитрович цікавився новітньою історією Польщі, польсько-українськими відносинами, неодноразово брав участь у семінарах і конференціях Центру дослідження українсько-польських відносин нашого інституту. 1995 р. відбув стажування в Південно-Східному науковому інституті в Перемишлі, працював у архівах і бібліотеках Варшави, Кракова, Любліна, Перемишля, записав низку інтерв'ю з діячами науки і культури Польщі – літературознавцем Володимиром Мокрим, мовознавцем Михайлом Лесівим, істориком Станіславом Стемпнем та ін. Це спонукало його до написання історичних розвідок «Польська опозиція 1970–80-х років про засади українсько-польського порозуміння» (1998), «Польська антикомуністична опозиція і рух опору в Україні: від порозуміння до координації дій» (2003). Восени 2020 р., незадовго до смерті, вчений завершив нарис про суспільно-політичну діяльність професора Ягеллонського університету, активіста «Солідарності», учасника Установчого з'їзду Народного Руху України Володимира Мокрого, з яким навіть обговорював окремі сюжети праці. Полоністикою також цікавився його син Олександр, який в аспірантурі інституту досліджував українські виборчі кампанії в міжвоєнній Польщі; нині він – доктор історичних наук, професор кафедри історії Українського Католицького Університету.

Життєві радості й проблеми більше, ніж півстоліття, поділяла з Юрієм Дмитровичем дружина Ірина, яка тривалий час працювала в обласному товаристві «Знання», писала поетичні твори, які ввійшли до збірки, що допоміг упорядкувати відомий поет, доктор історичних наук Петро Шкраб'юк. Берегинею родинного дому донедавна була матір ученого, яка не дожила місяць до свого століття.

Юрій Зайцев помер 8 грудня, а 10 грудня 2020 р. відбувся чин поховання на Янівському цвинтарі у Львові. Втім, залишилося видати його документальну книгу про Івана Геля. Чекає упорядкування і велика фонотека із записами спогадів діячів науки і культури, а також фототека доби незалежності України, яку вчений збирав упродовж десятиліть.

Mykola LYTVYN

Doctor of Sciences in History, Professor

Head of the Department «Center for Ukrainian-Polish Relations Research»

Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the

National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

e-mail: lytvynmr@gmail.com

DOI: 10.33402/up.2020-13-387-389

**THE FIRST CHRONICLER OF THE OPPOSITION MOVEMENT IN UKRAINE:
YURI ZAITSEV (1941–2020)**